

KRONIEK.

BOEKBESPREKING.

C. en M. SCHARTEN-ANTINK, Het Leven van Francesco Campana, II, De Duistere Waarheid, en III, Het Eeuwige Licht, Amsterdam, Mij. v. Goede en Goedk. Lect. 1924 en 1925.

JO VAN AMMERS-KÜLLER, De Opstandigen, een familieroman in drie boeken, Amsterdam, J. M. Meulenhoff, 1925.

Een stapeltje boeken! Ik voeg ze maar bij elkaar, omdat het, helaas, mijn bedoeling niet zijn kan, over alle, of één van hen, uit te weiden. Een diep ingaande en analyseerende, degelijk motiveerende kritiek — gelijk ze zeker verdienen — ik heb er hier immers geen plaats, Elseviers is er ook eigenlijk het tijdschrift niet voor. En lijkt het niet een beetje mal, deze romans van '24 en '25 nu nog aan te kondigen? Iedereen kent ze! Ik weet niet hoeveel „duizendtallen” al vermeld staan op de omslagen der laatste drukken van Francesco Campana — de heer Simons verspreidde afbeeldingen van vrachtauto's, beladen met zeer omvangrijke pakken „Eeuwige Licht” — en ook omtrent Jo van Ammers' Opstandigen doen mededeelingen van ontzagwekkende getallen de ronde. Een soort van prijsvraag heeft ten overvloede uitgemaakt, dat deze beide roman-series (ook „De Opstandigen” bestaat, volgens de schrijfster, uit drie boeken) tot de uitverkoren lectuur van het nederlandsche publiek behooren. Welnu dan!

Toch zou een bewonderaar, zoowel van de groote romancierstalenten en de innige menscheijkheid der Schartens, als van de levendige vertelkunst en de vaak tintelende geestigheid, ons aansprekend uit Jo van Ammers' boek, nog wel een paar schuchtere opmerkingen willen maken. Louter omdat het zoo verluchtend werkt, te zeggen wat men op het hart heeft — neen, ook wel een beetje misschien om althans den auteurs zelven niet te onthouden, wat onder en na het lezen hunner boeken is opgekomen bij een — als ik mij zoo mag noemen — hun zéér welgezind collega.

Over de romantrits der Schartens dan. Ik schreef in Aug. '24, naar aanleiding van het eerste deel: „Het leven van Francesco Campana interesseert mij en het intrigeert mij. De schrijvers die dit „leven” op het getouw zetten — en ons in dit eerste boekje de jeugd ervan aanschouwelijk en begrijpelijk maakten — hebben een groot en moeilijk werk ondernomen. Want deze Francesco is een wijsgeerige, misschien ook een kunstenaars-natuur; jong reeds denkt hij na over het wezen, het waarom der dingen; hij verwondert zich over de wreedheid der natuur, tracht er verklaring voor te vinden, poogt de Godsidee der menschen die hem omringen overeen te brengen met de wereld die hem omringt — hij bewondert en huivert,

hij mijmert, zoekt en zucht... Wat moet dat geven als hij ouder wordt? Wij verlangen naar de volgende deelen, naar den eigenlijken roman van Francesco (ik spatieer, tháns, H. R.), waartoe dit eerste boekje een voorspel vormt. Een „Prolog im Himmel”.

Wanneer ik nu ga zeggen, dat met hun II en III de schrijvers mij niet bevredigd hebben, dan dient daar in één adem bijgevoegd: wat geenszins wil beduiden, dat zij er niet in geslaagd zouden zijn, hun held door een begrijpelijke geestelijke evolutie heen tot een voor hem belangrijk geestelijk resultaat te voeren. Met zooveel woorden — woorden uit zijn dagboek — staat het door Francesco bereikte inzicht aangeduid in zijn „Credo” of „Geloofsbelijdenis” (Eeuwige Licht, bl. 283—295) — met al te veel woorden zelfs misschien. Zeide ik: doch het verhaal van zijn worsteling om dat standpunt te bereiken wordt ons onthouden, de verontwaardigde schrijvers zouden mij zonder twijfel met tal van citaten het tegendeel willen bewijzen. En toch... Ja, het staat er, het wordt ons meegedeeld, herhaaldelijk zelfs en met grooten nadruk. Maar het verschil tusschen een boek over filosofie en een roman scheen mij altijd toe o.a. hierin te liggen: dat in een wijsgeerige verhandeling door louter redelijke dialectiek een conclusie moet worden gevonden en meegedeeld, terwijl van een roman, een kunstwerk, de conclusie (wanneer men daarvan al spreken kan) iets zijn moet, dat, mogelijk zelfs zonder ergens genoemd te zijn, als uit sfeer en geest, uit wat men de essence van dat werk zou kunnen noemen, in onze daarin verdiepte lezersziel komt oprijzen. O zeker, het is volkomen geoorloofd, de meeningen van een romanpersoon door hem te doen uitspreken of „denken”, zijn eigen schrituurlijke uitingen te reproduceeren zelfs. Maar dan toch eigenlijk alleen, wanneer dit bevorderlijk zijn kan aan de karakteriseering van dien persoon, zijn omgeving of zijn levensperiode, zoo mogelijk ook aan den gang van het reciet zelf. Zulke meeningen of reproducties zijn dan van dezelfde beteekenis als ieder ander teekenend détail. Met de mededeeling van Francesco Campana's meeningen, dagboekbladen, gedichten en gedachten, is, voor mijn aesthetisch gevoel, de maat verre overschreden. En daardoor werd m.i. epiek en dramatiek van deze, door vele van de bekende hoedanigheden der schrijvers toch zoo vaak bekorende geschiedenis, ten zeerste geschaad. Met alle respect voor de vlucht die de religieuse zin der auteurs, de diepte die hun wijsgeerigheid moge blijken bereikt te hebben — als episch kunstwerk, als roman, geef ik verre de voorkeur aan hun „'t Geluk hangt als een druiventros”, hun „Huis vol Menschen” zelfs, boven Francesco Campana.

En nu Jo van Ammers' Opstandigen. Een aardig boek. De schrijfster gaf misschien nog nimmer zoozêr zichzelf, haar geestig en sarcastisch prattende, haar ironisch of met wat werkelijke sympathie vertellende persoonlijkheid. Zelfs gaf zij, in het laatste gedeelte vooral, het menschelijk-mee-

lijdendste, het innigste, waartoe zij — althans voorloopig — in staat schijnt. Maar deze innigheid is toch nog niet bepaald groot en dieptreffend, al te zelden ontroerend. Mevr. v. Ammers gaat den goeden kant op. Zij is misschien op weg een zeer belangrijk schrijfster te worden. Maar zij is het nog niet. Voor dát bereikt wordt moet de verandering in haar gemoedsleven, waarvan zekere accenten, in dat laatste gedeelte van haar boek vooral, bewijs geven, zich nog veel sterker ontwikkelen. *Ars longa vita brevis*. . . . Maar ik heb mij nog nooit zoo tot het werk van Mevr. v. Ammers aangehouden gevoeld als bij de lectuur der (ongeveer) 100 laatste pagina's van haar *Opstandigen*. . . . Als nu maar niet het succes bederft wat mij toeschijnt door heel ander soort levenservaringen in deze vrouweziel gesticht te zijn!

H. R.

HERMAN DE MAN, *Het wassende Water*, Rotterdam, Nijgh en van Ditmar, 1925.

Er zit een jonge kracht, een onweerstaanbaarheid van bloei en groei in dit boek. Hier spreekt een echt schrijver, een die van het woord houdt, van het pittige woord, en die vóóral het breede mint — de breede visie op 't leven der menschen èn de breede schildering daarvan. Geen uitvoerige minutieuze detailbeschrijving, geen zelfbehagelijke wijdoopigheid, maar een mannelijke drang tot samenvatting — tot het koelheldere willen zien van de krachten die in het leven werkzaam zijn — niet de kleine, logische aanduidingen van een psychologisch gerechtvaardigde ontwikkeling, maar juist van de min of meer geheime krachten die de menschen soms maken tot bewegende machten. Als de menschen, die een romanschrijver uitbeeldt, wèrkelijk blijven en tegelijk bijna symbolisch zijn, zonder de sier en de ijlheid van een vooropgezet symbolisme dan naderen zij een realisme, dat ons zeer veel over het leven vertellen kan.

Het is misschien de fout geweest van een realisme dat nu sterven gaat, dat de arme mensch, de tobber, de zwoeger, gezien werd in de benauwdheid van een kleine wereld. Wie zulk een boek neerlei, voelde zich dikwijls angstig, omdat de wereld als een kooi was. Ongemeten krachten worstelden daar, maar het leek of het de taak van den schrijver was die krachten te herleiden en te rangschikken. Juist die rangschikking verhevigde de benauwenis. Hoe noodwendig was al dat leed, al die teleurstelling, al die armoede! Hoe precies stond het daar, hoe schraal, zonder achtergrond. Wel vol deernis was die uitbeelding en vol schrijversovertuiging en schrijversgaven, maar te zeer vervuld van aangelegenheden die den lezer wel iets leerden omtrent de dagelijksche beroeringen in de menschenziel, maar te weinig omtrent het ongewetene dat in elk menschenleven op zeker uur zijn geheime macht openbaren zal.

Deze realisten hebben den menschen altijd te graag een zekere aannemelijke voorbeschiktheid en een zekere wetmatige ontwikkeling toegedacht, terwijl wij meer en meer gaan inzien dat de mensch altijd weer put uit een bron waarvan de geheime werkingen ons niet bekend zijn. Zien we soms in den jeugdigen luiaard niet op later leeftijd een machtige, vurige werklust ontstaan? Zien we den moedeloze niet door geheime vreugde aangeraakt, den blijde niet door lusteloosheid beslopen. Den matte niet tot groote liefde ontstoken? Wie zal dit willen verklaren? Maar wel zal de schrijver dit zien als de verrassende krachten van een leven dat ten eeuwigen dage ten halve onthuld, ten halve geheele mysterie blijven zal.

Een romankunst gaat wellicht ontstaan die ook lijders en tobbers uitbeeldt, maar de kooi is weggebroken en de hemel welft zich boven den mensch.

Herman de Man heeft, naar ik meen, een eerlijke poging tot zulk een mensch-uitbeelding gedaan, zijn werk is nog jong (ondanks kennelijke rijpheid van inzicht) — het is sappig, onstuimig, bijna vlagend en soms aanroepend, maar het heeft de bekoring van het moedige. Niet dat De Man de eerste zijn zou die het wijde land betreedt! Wij kunnen gelukkig wijzen op boeken met een wijderen achtergrond, óók in de jaren van het hier boven (onvoltooid) gekenschetst realisme. Dat realisme trouwens was misschien een noodwendigheid. Het heeft ons veel geleerd en ten slotte heeft het ons verlangen bewust gemaakt.

In vele opzichten kunnen wij weer verder gaan, nu de realisten bepaalde gebieden voor ons hebben gezuiverd. Véél weten wij nu, dat wij niet meer, als zij, hardnekkig behoeven te betoogen. Veel deden zij toentertijd, dat nieuw was, ongekend en dat met hevige toewijding gedaan werd.

En de nieuwe romankunst zal opnieuw toegewijd zijn, maar op andere wijze.

„Het wassende Water” is een boeren-roman, en hij is zuiver hollandsch. Zulk een werk is geloof ik niet goed denkbaar in Frankrijk of in Duitschland. Het is hoogstens met Scandinavisch werk te vergelijken. Uit dit werk ruikt men den polder, de hollandsche wateren, de degelijkheid van de boerenhofstêe, de onverzettelijkheid, den trots, de eerzucht en de winzucht. Doch tevens de andere krachten, de strak-koele, leidende, heerschende, machtige moederliefde, de harde plicht van zulk een liefde, die ten slotte toch een zekere zachte kern van bedwongen teederheid bezit. De verblinding van zulk een moederliefde die jaren lang noodig heeft om de mogelijkheden, die in een „raar jonk” van haar schuilen, te erkennen, dat jonk zelf, niet àl te afwijkend van 't gewone slag en toch door een drang bezeten, een verlangen dat vorm noch naam heeft en dat misschien verlangen naar God was.

Een jonge boer, eerst wat eenzelvig, dan onstuimig, afkeerig van geleerdheid, dan weer grillig (eischt hij niet z'n vaders erfdeel op, wil

hij niet weg van zijn geboortehuis. Geeft hij niet toe aan tijdelijke zwerfzucht(droom?) Maar een die tevens de goede eigenschappen van het kloeke boer-zijn erfde: werklust, een rechtschapenheid, godsvrucht, dadendrang, hulpvaardigheid. En nu heeft Herman de Man zich tot taak gesteld uit te beelden hoe allengs nu het grillige wegvalt, wegteert, zooals dor loof wegteert, hoe ontstuimig het eerst ook, groen, de boom uit vloog. Hoe er overblijft: beheersching, liefde, en óók kennis. Meer en meer ontwikkelt zich in dezen boer, die door de traditie van een geslacht en om zijn rechtschapenheid tot verantwoordelijke posten in de waterschappen geroepen is, eigenschappen die men eerst in hem niet zou vermoeden. Hij die in de liefde niet gelukkig was, en die te zuiver is om het niet-doorgloeide te aanvaarden, hij wijdt zich aan zijn grond, zijn land, en zijn werk voor het volk. Daarin groeit hij ziender oogen. Vanwaar komen zijn krachten? Mysterie! Ze zijn er, ze schieten omhoog. Dikwijls komt weemoed in hem op, meestal echter ziet hij zijn leven stijgend.

Hij zoekt de liefde, hij zoekt God, hij is een eenvoudig, strijdend mensch. Als Dijkgraaf maakt hij een watersnood mee, hij geeft zijn uiterste kracht en bezieling in de bange uren van het gevaar.

Soms gaat van hem iets uit, een kracht die geen ontgaat.

Hoewel de schrijver niet altijd zijn hooge doel bereikt heeft — hij is dan niet machtig genoeg in de uitbeelding van het innerlijk geziene — toch heeft hij iets verwezenlijkt en dat is reeds genoeg om in hem veel vertrouwen te stellen voor de toekomst.

J. D. W.

DIRK COSTER, *Verzamelde Proza*. Arnhem, 1925, Van Loghum Slaterus.

Het is goed, dat Dirk Coster met dit boek te voorschijn treedt uit het wespennest der litteraire praktijk, waarin hij zich te onzaliger ure gestoken heeft en dat hem weinig meer dan een overgevoelige huid-vol-angels moet hebben opgeleverd, indien men zijn uit- en aanvallen in zijn tijdschrift ten minste in aanmerking neemt. Gelukkig vinden wij van al deze geprikkeldheid hier niets terug en wij aarzelen dan ook geen oogenblik dezen bundel essays te erkennen als een der waardevolste monumenten onzer essayistische litteratuur. Coster moge op sommige verschijnselen onzer letterkunde een zeer eenzijdigen kijk hebben, hij erkent die eenzijdigheid ten volle en weet haar op aannemelijke wijze te fundeeren. Men mag het slechts betreuren, dat het Coster niet gegeven is zich uitsluitend te wijden aan zijn essayistisch werk, welks breede opzet een breede uitwerking volkomen gedooft, maar dat hij genoopt wordt tot een taak, waarvoor hij de geschiktheid — waarom zou het ook slechts in eenig opzicht een schande zijn dit ruiterlijk te erkennen? — niet enkel

mist, doch die op den duur stellig gevaar zal opleveren voor een zuiver inzicht in de geestelijke verhoudingen onzer litteratuur; en daarmee zou zoowel aan Coster de grond onder de voeten worden weggeslagen, als ons land berooft van een zijner bekwaamste litteraire essayisten.

Rest nog op te merken, dat deze bundel een voortreffelijke aanleiding kan zijn voor hen, die „Het Humanisme” een spoedigen dood toedachten, om hun meening dienaangaande eens grondig te herzien.

R. H.

KAREL VAN DEN OEVER, *De heilige Berg*. Roermond, J. J. Romen en Zonen. 1925.

WILLEM DE MÉRODE, *Ganymedes*. Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij „De Gulden Ster,” 1924.

Uit de verzen van Karel van den Oever blijkt telkens weer, dat de sprong, welke hij naar „het moderne” deed, een sprong in het duister is geweest en een sprong, waarbij hij niet zoo heel goed is terecht gekomen. Hij mist de lenigheid van Moens en den durf van Van Ostayen. Er is in zijn later werk iets blijven hangen van den ouden sleur, die den volijverigen modernist zelf wel een doorn in het oog zal zijn. Hij heeft bijvoorbeeld geen afstand kunnen doen van het rijm. Het plaagt hem als een mug en meet de zwakke plekken in zijn godsdrift al te breed uit. Het doet den bouw zijner verzen ineen schrompelen en verkracht de oorspronkelijke beelden. En soms is het of hij de rijmen dood ranselen wil, doch dit ver-raadt enkel. . . . een zwak oogenblik! Toch is er iets in het werk van Karel van den Oever, dat boeit en de aandacht gespannen houdt over veel onbeholpenheden heen, welke laatste trouwens niet altijd onopzettelijk lijken. Er is in zijn verzen een zekere directheid van aanvoelen, een soort primitieve geloofskracht, die weldadig aandoet, vergeleken bij sommige gedichten van onze jongste Katholieken, waarin de geloofsverzekerdheid een soort refrein geworden is. Voor ons Noord-Nederlanders zal het niet steeds gemakkelijk zijn deze poëzie op het eerste gezicht lief te hebben en te bewonderen, doch een ernstige lectuur brengt schoonheden onverwacht naar voren, die ten slotte de talrijke tekortkomingen in het werk eenigermate temperen en ons althans ten deele verzoenen met het tweeslachtig karakter van dit dichterschap.

Het moest reeds bij een andere gelegenheid worden opgemerkt, dat Willem de Mérode één dier dichters dreigt te worden, die zich in hun eigen wereld zoozeer hebben verward, dat zij nagenoeg zonder zelf-onderscheid gehoor geven aan de veelsoortige influisteringen der Muze, die niet altijd de Muze zelf blijkt te zijn, doch één harer menigvuldige schijn-gestalten. Het gedicht *Ganymedes* moet wel door een dergelijke schijn-gestalte zijn geïnspireerd, het is mij althans niet mogen gelukken er ergens de

onuitwischbare voetsporen van de „echte” Muze in te ontdekken. Men voelt niet het dwingend „waarom” van deze poëzie en, geloof me, dat is een hachelijk teeken.

R. H.

MARGOT VOS, *Meiregen* — prenten van Raoul Hynckes — Amsterdam, Em. Querido, 1925.

Een bundel kinderverzen, met teekeningen voor kinderen, voorwaar een niet geringe opgave, vooral wanneer men eens met de sleur wil breken en trachten iets persoonlijks, oorspronkelijks, iets „moderns” te geven.

Hynckes heeft zijn prenten willen houden binnen het begrip van 't kind. In grooten eenvoud trachtte hij, zonder dat het „toelichtingen van 't vers” werden, illustraties te maken die, voor kinderen direct begrijpelijk, de kern van 't gedicht raakten. Hij heeft daarbij zijn illustraties opgevat, op een wijze zooals een modern vertegenwoordiger van den Hollandschen Kunstenaarskring dat doet, d.w.z. door angstvallig ieder picturaal effect te vermijden.

't Is een durf om zoo iets te doen, en dit alleen al kunnen wij waardeeren, en eveneens den moed van den uitgever om deze proeve eens te riskeeren.

Of zij geslaagd is, in casu of de kinderen waarvoor het boekje bestemd is deze wijze van illustreeren op prijs zullen stellen, of liever aantrekkelijker vinden dan wat zij gewoonlijk in handen krijgen, dat is een vraag die ik vooralsnog niet volmondig met „ja” zou kunnen beantwoorden.

Het is van Hynckes niet de oplossing van een paedagogisch probleem geweest, hij wilde niet de jeugd opvoeden om „modern” te leeren zien; ten minste dat vermoed ik niet; hij wilde het voornaamste zoo overzichtelijk mogelijk geven. En nu komen wij aan een moeilijk punt, n.l., of een kind niet eigenlijk graag heel veel op een prent ziet, dan wel of het met de aangeduide hoofdzaak tevreden is. Voor zichzelf zal hij, bij eigen teekening alleen het meest kenmerkende van een dier, een huis, een mensch afbeelden; maar ik vermoed omdat al de bijkomstigheden hem te moeilijk zijn; of hij daarentegen voldaan zal zijn met een dergelijken eenvoud in zijn prentenboek . . . ik weet het nog niet. Wij zouden het moeten probeeren met steekproeven, of vergelijkings-materiaal.

Wat Hynckes echter gegeven heeft is op zichzelf frisch en raak, en wij mogen zijn zienswijze al dan niet deelen, er gaat ongetwijfeld van dit boekje een suggestie uit. Men legt het niet onverschillig naast zich neer als zoo menig prentenboekje, omdat hier een kunstenaar met een eigen meening, een eigen inzicht, u van het goed-recht zijner zienswijze wil overtuigen. 't Is een daad die sympathie verdient.

R. W. P. Jr.

IN MEMORIAM G. TH. M. VAN PELT, 1873—1926.

In het nu zoo stille atelier, zijn „toren” zooals hij het noemde, zit ik heel eenzaam tusschen al zijn werken. Door de open ramen komen de stadsgeluiden en uit de hooge kruinen der boomen, die gelijk zijn met zijn vensters, kwinkeleeren de musschen, die de voorjaarsweelde in den kop hebben.

Ik roep mijne herinneringen aan hem op en plotseling zie ik, bijna als werkelijk, zijn tengere gestalte, zijn bruine oogen en zwarte haar en baard. Ik zet mijn gedachtebeeld tegenover mij, in den stoel, waarin hij steeds zat, als ik hem kwam bezoeken. „Laat mij eerst theezetten”, en handig als een vrouw brengt hij dat in orde, „nu nog een sigaar — en wát breng je voor nieuws?” Zijn even Brabantsch accent rondt de harde medeklinkers af en maakt het Nederlandsch iets zachter. „Of is er geen nieuws in dit brave, deftige land? Hebben jullie onze regeering eindelijk kunnen overtuigen dat kunst bijna even belangrijk is als kaas, en zouden jullie den minister nu niet eens gaan vertellen dat de kunst wijder is dan wat hem door „bevoegden” ervan verteld wordt. Weet hij, dat het leven onzer kunstenaars er een is van opoffering en toewijding en dat één kunstenaar meer doet voor de beschaving dan honderd deftige kooplui? Moet er nòg meer gedaan worden voor de „arbeiders” en nog minder voor de idioten, die dingen fabriceeren van „denkbeeldige waarde” zooals de wet kunstwerken noemt. Waarom d o e n jullie niks?” „Maar Pelt”, zeg ik berustend, „wat weet jij veel van wat wij doen? Als je van mij hoort, dat we naar den Minister zijn geweest, dat we eenige adressen aan B. en W. hebben gericht, dat we persoonlijk tal van invloedrijke menschen hebben trachten te interesseeren voor onze belangen, dat we die steeds weer bepleiten in onze vergaderingen. . . . „Vriend”, zegt hij dan, „wordt er heusch wat door jullie gedaan. . . . ? Jij bent een geschikte kerel, een van die onuitstaanbaar kalme knullen, die voor alles nog een excuus vinden, en die ik, sacrénondeju, in jou persoon eens door mekaar zou willen schudden. Den boom kent men aan zijn vruchten — en waar zijn die van jullie? Mooie vruchten! Wat hebben jullie bereikt? Dat ondanks jullie de regeering er nu een officieele kunst op nahoudt, door enkele „Strebers” opgeworpen en in de Pers om politiek-artistieke redenen gesteund, zoodat jullie, die ik toch wel een beetje acht, nu in de kou staan”.

„Ben je uitgesputterd, Pelt — of heb je nog meer op je lever?”

En dan leg ik hem uit, in grootere kalmte dan ik gevoel, wát, hòe en wàarom we verschillende dingen gedaan hebben. En nu beklimt Pelt zijn andere stokpaard „de menschheid,” en hij zegt daarvan heel rake dingen, doch steeds te heftig. In zijn pose van cynisme en wrangen spot, verraadst hij telkens welk een goed mensch hij in den grond is. En daar ik hem zóó ken,